

Nr 337

Av herr Svensson i Kungälv m. fl., om inrättande vid Stockholms universitet av en preceptur i internationell politik, m. m.

(Lika lydande med motion nr 263 i Första kammaren)

Vid det första symposiet i Wenner-Gren Center om vetenskapen i framtidens samhälle den 4 och 5 februari 1963 yttrade statsrådet Edenman bl. a. följande:

»Finns det inte tid, rum, personer inom vår totala forskningspotential (även med nuvarande antal tjänster), ägnade att disponera ännu mera kraft åt de oerhört viktiga frågor, som gäller människans anpassning till den värld som naturvetenskap och teknik så i grunden förändrat? — — — Observera att riktigheten, det adekvata — moraliskt eller vad vi vill kalla det — i våra åtgärder när det gäller att lösa konflikter på det mänskliga eller mellanmänskliga planet fortfarande måste starkt ifrågasättas. Här är ett område av mänskligt handlande, där kvacksalveriet i skilda former ännu grasserar och där vetenskapen med andra ord vunnit föga terräng. Förnim också i detta sammanhang den fantastiska risken av att de mest framträdande och lysande vinsterna av den tekniskt-naturvetenskapliga forskningen kan förbytas i katastrof. Att befrias från dessa plågor och faror, det längtar människorna efter — inte att resa till månen. Människoforskare i *alla* vetenskapens läger, förena er och giv oss något av — som vi fick lära oss igår — bakteriernas fantasi och anpassningsförmåga.»

Ingenstädes äger väl detta resonemang större giltighet än på de internationella konflikternas område. Att samhällsvetenskaperna kan ge viktiga bidrag till utvecklingen av nationellt välstånd och stabilitet är allmänt erkänt. Vetenskapens roll när det gäller lösningen av vårt allvarligaste sociala problem: att skapa *en värld i fred* — är tyvärr inte lika accepterad.

Forskning om internationell politik har visserligen bedrivits sedan åtskillig tid, framför allt i USA, men även i Europa. I allmänhet har den dock *antingen* haft en deskriptiv, kronologiskt uppbyggd form, som ligger närmare ren samtidshistoria än den internationella politikens teori *eller* har den framför allt varit ett direkt eller indirekt led i ansträngningarna att så effektivt som möjligt genomföra det egna landets försvars- och utrikespolitiska målsättningar.

Allteftersom den militärtekniska utvecklingen gjort kriget alltmer ohan-

terligt som sanktion i det mellanfolkliga umgänget har forskningen kommit att slå in på delvis nya vägar. Man har på allt flera håll börjat studera grundläggande konfliktorsaker i den internationella politiken och möjligheter att lösa dessa. Nya discipliner, framför allt samhällsvetenskapliga sådana, har engagerats och tillfört vetenskapen teoretiska modeller, hämtade från andra konfliktområden. Denna nya forskningsgren, vanligen kallad konflikt- och fredsforskning, befinner sig nu i en period av snabb utveckling. Gränserna mellan denna gren och den ovan nämnda är svåra att dra och de båda får inte ställas i motsats till varandra. Båda grenarna behövs och drar nytta av ett så nära samarbete som möjligt.

Flera av de ledande amerikanska universiteten har inrättat särskilda institutioner för konflikt- och fredsforskning. Detsamma har skett bl. a. i Kanada, Holland och Norge, där Institutt for samfunnsforskning i Oslo 1959 upprättade en särskild avdelning för detta ändamål och där genom stortingets beslut 1963 ett statligt råd upprättades med uppgift att finansiellt stödja konflikt- och fredsforskning. Flera internationella tidskrifter publiceras på området. UNESCO har visat stort intresse; ett av årets nummer av dess *Social Science Journal* kommer att ägnas denna forskning. Ett så nära internationellt samarbete som möjligt hoppas man på bl. a. genom den »Continuing Committee on Research on International Peace and Security», som i augusti 1963 upprättades vid en konferens i Clarens i Schweiz. Kommittén skall stå som inbjudare till internationella konferenser liknande dem som den s. k. Pugwashrörelsen anordnat om naturvetenskapsmännens samhällsansvar.

En kraftig svensk insats på denna viktiga forskningsuppgift skulle uppenbarligen vara helt i linje med den utrikespolitik, som kommit att kännetecknas av en aktiv medverkan till en utveckling av det fredliga samarbetet folken emellan. Samtidigt är det uppenbart att våra resurser på området, såväl ekonomiska som personella, f. n. är tämligen begränsade och därför måste samordnas på ett så effektivt sätt som möjligt. De bör därför för närvarande inte splittras på en rad institutioner. På längre sikt kan man möjligen tänka sig ett svenskt särskilt institut för konflikt- och fredsforskning. T. v. är detta inte möjligt.

Inom Nordiska rådet har frågan väckts genom ett förslag till 1962 års session av danske kulturministern K. Helveg Petersen att regeringarna skulle undersöka möjligheterna att upprätta ett nordiskt institut för konfliktforskning. Regeringarna tillsatte sedermera en expertkommitté med två medlemmar från varje land under ordförandeskap av professor Sven Henningsen, Köpenhamn. Kommittén väntas lägga fram sitt förslag till utökad nordiskt samarbete på området före rådets session 1964. Kommittén konstaterade i ett uttalande efter sitt första sammanträde i Helsingör den 28—29 juni 1963 att »en intensivning af denne forskning i de nordiske lande, herunder en udvidelse af indsatsen fra de allerede bestående institutioner,

må være en forudsætning for en udvidelse af det nordiske samarbejde på dette område. I første række bør dette ske gennem en styrkelse af de allerede i de enkelte lande eksisterende institutioner. Udvalget finder det ønskeligt, at den af regeringerne ydede støtte til forskning og forskeruddannelse inden for dette fag øges væsentligt». Kommittén understryker sålunda betydelsen av ökade insatser på området inom vart och ett av de nordiska länderna. Ett mål för en svensk förstärkning av resurserna på konflikt- och fredsforskningens område under de närmaste åren skulle därför kunna vara, att en eller flera forskare vid en institution som i princip täcker hela forskningsområdet internationell politik får ägna sig speciellt åt denna gren av forskningen.

Utrikespolitiska institutet har alltsedan bildandet 1938 enligt sina stadgar påtagit sig uppgiften att främja vetenskaplig forskning i internationell politik. Det fick dock inte förrän 1962 särskilda resurser för ändamålet. Betydelsen och behovet av mera systematiska utrikespolitiska studier av vetenskaplig karaktär har visserligen sedan länge i princip insetts av statsmakterna utan att detta haft till följd en motsvarande upprustning av forsknings- och undervisningsresurserna. På en framställning från Utrikespolitiska institutets sida i denna fråga förklarade sålunda redan 1949 dåvarande kabinetssekreteraren Dag Hammarskjöld å utrikesministerns vägnar, att det vore en allvarlig brist att det i Sverige saknades en organiserad forskningsverksamhet rörande det utrikespolitiska skeendet samt att institutet vore det lämpligaste organet att i samarbete med vederbörande akademiska myndigheter gripa sig an med dessa vetenskapliga uppgifter.

Vid 1956 års riksdag väcktes en motion av herrar Edberg, Sandler och Åman (I:241, II:385) om uppdrag åt 1955 års universitetsutredning att framkomma med förslag rörande organisationen av akademisk forskning och undervisning i ämnet internationell politik. Riksdagen beslöt sedermera att bifalla motionerna. Universitetsutredningen framkom dock aldrig med de begärda förslagen, då den ansåg frågan ligga utanför sin kompetenssfär.

Genom avtal mellan Utrikespolitiska institutet och dåvarande Stockholms högskola upprättades år 1954 en samarbetsdelegation. Denna beslöt i oktober 1960 att ämnet internationell politik borde etableras vid universitetet från och med höstterminen 1961, under förutsättning att en till universitetskanslern ingiven studieplan då blivit fastställd. Institutet skulle fungera som universitetets ämnesinstitution. Delegationen enades vidare om att förslag om inrättande av en preceptur i internationell politik borde upptas i universitetets petita för budgetåret 1962/63. Ett seminarium i internationell politik började sin verksamhet på hösten 1961 under ledning av institutets direktör, docenten Karl E. Birnbaum. Sedan studieplanen i ämnet den 10 november samma år fastställts av universitetskanslern konstituerades denna studiegrupp såsom licentiatseminarium i det nya ämnet. Seminariet, som sammanträder på institutet, har alltsedan sin tillkomst utgjort ett cent-

rum för mera avancerade akademiska studier av internationella frågor. Universitetet har på nytt framlagt förslag om inrättande av en preceptur i internationell politik, nämligen i petita för budgetåret 1964/65. Tjänsten finns ej medtagen i årets statsverksproposition. Så länge denna tjänst inte blivit tillsatt, torde det vara ofrånkomligt att undervisningen i ämnet och även forskningsverksamheten kommer att sakna planmässighet. Inte heller kan hela examinationen ombesörjas av en representant för ämnet internationell politik, förrän precepturen blivit tillsatt. Detta förhållande vållar betydande svårigheter både för de studenter som bedriver studier i ämnet och för de akademiska lärare med inriktning på internationella politiska förhållanden, vilka från fall till fall förordnas att tjänstgöra som examinators. Den bör därför jämte tillhörande assistenttimmar inrättas med det snaraste.

Som ovan anförts bedrivs forskning i ämnet i många länder. En inrättad tillfällig tjänst för en »visiting professor» vid Stockholms universitet för en kortare period på två år skulle vara ett verksamt medel att anknyta den svenska forskningen till den aktuella utvecklingen och inspirera yngre akademiker till forskning på detta område. Till innehavaren av en sådan tjänst bör, om en kvalificerad kraft skall kunna intresseras, utgå lika stor lön som till en svensk professor.

Vad beträffar strävandena att i samarbete med universitetet främja forskning rörande internationella frågor gjordes under år 1962 trots att universitetets anslagsäskanden i här berörda avseenden ej blivit tillgodosedda likväl ett mycket betydelsefullt framsteg. Genom överenskommelse mellan den utrikespolitiska samarbetsdelegationen och försvarets forskningsanstalt om ett större anslag från forskningsanstalten till Utrikespolitiska institutet skapades nämligen förutsättningar för en betydande personalförstärkning vid institutet. Denna skulle möjliggöra för institutet att bedriva och organisera s. k. säkerhetspolitiska studier, varmed i första hand avsågs studier av följande tre områden:

- a) teorier om grundläggande konfliktorsaker i den internationella politiken och möjligheter att lösa dessa,
- b) strategier, som avser att avhålla potentiella motståndare från termokleära anfall mot det egna landets hemort eller från andra slag av aggressioner av militär art,
- c) avrustning och rustningskontroll. Häri ingår studier av sådana faktorer, som i avsevärd grad kan påverka stabiliteten i militärpolitiska system.

Genom överenskommelsen skapades förutsättningar för inrättande av institutets forskningsavdelning vars personal förutom avdelningschefen (direktören) fr. o. m. 1 juli 1963 består av 1 forskningsassistent, 1 biblioteksassistent på halvtid samt 2 kontorister. Därmed har den institutionella

grundvalen för ett vetenskapligt studium av internationella problem inom institutets ram börjat växa fram. Studieledningen för de säkerhetspolitiska studierna konstaterade vid sitt sammanträde den 6 maj 1963, att betydelsen och vidden av dessa studier gör det berättigat att i framtiden räkna med ett statligt ekonomiskt engagemang av permanent slag. Den rekommenderade Utrikespolitiska institutet att i sina anslagsäskanden hos statsmakterna beakta detta förhållande.

FOA:s ekonomiska bidrag till institutets forskningsavdelning är tidsmässigt begränsat till en 3-årsperiod och i fråga om omfattningen till ett belopp som inom en viss ram fastställs för varje budgetår; för 1963/64 uppgår det till kr. 150 000:—. I och med att de säkerhetspolitiska studierna fr. o. m. hösten 1963 inträtt i ett stadium, då en rad konkreta problem av särskild relevans för Sveriges säkerhetspolitik tas upp till analys inom ett flertal arbetsgrupper, har vid forskningsavdelningen framträtt ett omedelbart behov av ytterligare vetenskapligt utbildad personal. Avdelningschefen och forskningsassistenten skall nämligen icke blott fungera som administrativa ledare för var sin studiegrupp och sköta samordningen av olika forsknings- och studieprojekt utan också bedriva egen forskning och svara för den fortsatta uppbyggnaden av forskningsinstitutionen. Institutet framlade därför i sina petita för budgetåret 1964/65 förslag om inrättande av en tjänst för ytterligare en vetenskaplig medarbetare, som kunde överta någon eller några av de ovannämnda arbetsuppgifterna. Härigenom skulle även konfliktforskningen bättre kunna tillgodoses än som nu är fallet. Mot bakgrund av de förhållanden för vilka i det ovanstående redogjorts, hävdar vi, att en svensk konflikt- och fredsforskning bäst främjas genom en förstärkning av Utrikespolitiska institutets resurser.

Om avlöning till en forskarassistent kunde täckas medelst ett direkt statsbidrag till institutet skulle härigenom vidare skapas en viss garanti för en permanentning av de igångsatta vetenskapliga studierna. Ifrågavarande befattnings torde betinga en lön motsvarande lönegrad 23. Denna befattnings har icke medtagits i årets statsverksproposition.

Av formella skäl ställes yrkandet om forskarassistent vid Utrikespolitiska institutet i särskild motion.

Under hänvisning till vad ovan anförts får vi härmed anhålla,
att riksdagen måtte besluta att,

- A. inrätta en preceptur i internationell politik vid Stockholms universitet och därtill hörande 500 assistenttimmar fr. o. m. den 1/7 1964;
- B. bereda Stockholms universitet möjlighet att inbjuda en »visiting professor» inom området freds- och konfliktforskning;
- C. uppräknas anslaget till Stockholms universitet under åt-

tonde huvudtiteln med 115 000 kr. för ifrågavarande ändamål.

Stockholm den 24 januari 1964

Evert Svensson
i Kungälv

Tekla Torbrink

Ake Zetterberg

Brita Elmén

Lisa Johansson

Jan-Ivan Nilsson

Aug. Spångberg

Oskar Lindkvist

Einar Rimmerfors